

Ε. ΑΝΑΛΕΚΤΑ

Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

Συμεών Μηναιΐδης

Καθηγητής Συνταγματικού Δικαίου Νομικής ΔΠΘ

1. Όλες οι επαναστάσεις (αδιακρίτως του εθνικού ή κοινωνικού τους χαρακτήρα) στηρίζονται σε δύο θεμελιακές συνιστώσες για την επιτυχή έκβασή τους: α) στις *αξίες και στα ιδανικά* των οποίων την κατίσχυση επιδιώκουν και β) στην *αποτελεσματικότητα των μέσων που μετέρχονται*.

Προκειμένου, όμως, να *νομιμοποιηθούν* τα κοινωνικοπολιτικά τους επιτεύγματα από τον Λαό, οι πρωτοστάτες των επαναστατικών κινήματων προσφεύγουν, στην *έκδοση Συνταγμάτων* για την οργάνωση και λειτουργία των *νεοσύστατων πολιτειακών τους μορφωμάτων*.

Συνεπώς, για την εξέταση των πρώτων ελληνικών Συνταγμάτων της επαναστατικής περιόδου, που ρύθμιζαν το πολιτικό και κοινωνικό γίνεσθαι της *ενιαίας ελληνικής Επικράτειας* κρίθηκε σκόπιμη η περιδιάβαση: α) στα έργα των σημαντικότερων Ελλήνων συγγραφέων και φιλοσόφων κυρίως του 18ου και των αρχών του 19ου αιώνα, που συνέβαλαν στον ιδεολογικό και πολιτικό προϋδεασμό των επαναστατημένων Ελλήνων, και β) στις σημαντικότερες αρχές και διατάξεις των Γαλλικών Συνταγμάτων, που λειτούργησαν ως πρότυπα πολιτικής οργάνωσης για την εποχή τους.

2.1. Ο *Ελληνικός Διαφωτισμός* ήταν έντονα επηρεασμένος από τη φιλοσοφία του *Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού*, που διεκδικούσε την κυριαρχία των επιτευγμάτων του *κριτικού πνεύματος* απέναντι στον *δογματισμό* του Μεσαίωνα.

Αυτή η οικουμενική πρόσκληση για γνώση του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού είχε έναν προέχοντα *εξισωτικό χαρακτήρα*, γιατί αντιμετώπιζε τους ανθρώπους, εκ προοιμίου, ως *έλλογες οντότητες*, με *ισοδύναμες δυνατότητες διεκδίκησης κριτικού λόγου και θεμελιωδών δικαιωμάτων*.

Ο Ελληνικός Διαφωτισμός –παρά τις εσωτερικές αντινομίες των εκπροσώπων του– ενστερνίστηκε τις παραπάνω αρχές, ως κίνητρο για τις *υπαρξιακές επιλογές του Ελληνικού Λαού*, απέναντι στον Οθωμανικό δεσποτισμό. Ειδικότερα, λειτούργησε ως αναφαίρετο και *αναπαλλοτρίωτο* δικαίωμα των Ελλήνων να αντιμάχονται, τον άκρατο φανατισμό, τη μισαλλοδοξία και την κοινωνική αδικία

που εκπροσωπούσε ο οθωμανός δυνάστης, προκειμένου να πραγματοποιηθεί η εθνική τους *αυτεξουσιότητα*. Επίσης, προτάχθηκε ως πολιτικό όραμα αναγόμενο στην *αυτοδύναμη κρατική οργάνωση της ελληνικής κοινωνίας* μετά την επιτυχή έκβαση του εθνικοαπελευθερωτικού τους Αγώνα.

2.2. Η πραγμάτωση, όμως, των παραπάνω στοχεύσεων, διήλθε μέσα από την ανάγκη της *εθνικής αυτογνωσίας* των Ελλήνων και τη συμβολή των αρχών και αξιών της κλασικής ελληνικής παιδείας στη διαμόρφωση του *αναγεννησιακού πνεύματος της Ευρώπης*. Ειδικότερα, εκτιμήθηκε, ότι από τη στιγμή που οι Έλληνες θα αποκτούσαν *επίγνωση της εθνικής τους ταυτότητας*, θα συνειδητοποιούσαν, ευχερώς, την ιστορική τους κατάπτωση και παράλληλα την ανάγκη προσφυγής τους σε μια *επαναστατική αναγεννησιακού τύπου διαδικασία*. Επίσης, θα τους προσφερόταν και η δυνατότητα να *κρίνουν το πολιτικό τους παρόν και να καθορίσουν τα οράματα της ενιαίας εθνικής κοινότητας του μέλλοντός τους*.

Στο πλαίσιο αυτών των οραματισμών ο ιατροφιλόσοφος *Γεώργιος Σακελλάριος* πίστευε ότι από όλες τις επιστήμες η πιο χρήσιμη, ιδίως για τους Έλληνες, ήταν η *ιστορία*. Γιατί, θα μπορούσε αφενός να συμβάλει στην *εξάλειψη της αμάθειάς τους* σχετικά με την πολιτιστική αίγλη και τη δυναμική του αρχαίου τους πολιτισμού και αφετέρου να *αναδεικνύει πολιτικές ιδέες και ηθικές_αξίες του παρελθόντος* –θεμελιωμένες στο σύστημα της *λογοδοσίας και ευθύνης των δημόσιων λειτουργών ενώπιον του λαού*- που ήταν χρήσιμες για την οργάνωση της κοινωνικής συμβίωσης του μέλλοντος.

Όμως, η διδαχή ιστορικών γεγονότων θα ήταν ανεπαρκής χωρίς την παρείσφρηση του στοιχείου της κριτικής τους. Έτσι, με αφορμή τη μετάφραση του έργου του *Αββά Μιλό*, με τίτλο «*Στοιχεία Γενικής Ιστορίας*», οι *Γρηγόριος Κωνσταντάς* και *Ζήσης Κάβρας* αναδεικνύουν την *ανάγκη πρυτάνευσης του κριτικού πνεύματος* κατά τη μελέτη της ιστορίας, ως *προπαιδευτικής τεχνικής και κώδικα αποκρυπτογράφησης του πολιτικού και κοινωνικού γίνεσθαι* με απώτερο σκοπό την *καλλιέργεια της ορθής κρίσης του ανθρώπου* αλλά και την *εδραίωση της κοινωνικοπολιτικής του υπόστασης*, μέσω της συνετούς του δράσης.

Ωστόσο, οι αναγεννησιακές ενοράσεις των στοχαστών του νεοελληνικού διαφωτισμού δεν διέρχονταν μόνο μέσα από τα πολιτιστικά πρότυπα της αρχαιότητας, αλλά και μέσω του Βυζαντίου ως *αδιάσπαστης συνέχειας του Ελληνισμού*. Η εν λόγω περίοδος, όμως, χαρακτηρίστηκε, ιδίως, από τους εκπροσώπους της *ριζοσπαστικής φιλοσοφίας* ως η πιο *επίμαχη* (τόσο για τις δεισιδαιμονίες που διέκριναν τον λαό όσο και για τις ακρότητες της πολιτικής εξουσίας). Για τον λόγο, αυτό και *προκειμένου να ανευρεθούν οι ελλείποντες ιστορικοί κρίκοι που θα συνέδεαν, διά_μέσου του Μεσαίωνα, τον αρχαίο με τον σύγχρονο υπόδουλο_ελληνισμό*, χρησιμοποιήθηκε ως ασφαλές μέσον ο *κριτικός λόγος της ιστορικής φιλοσοφίας*. Ειδικότερα, επιδιώχθηκε να καταγραφεί, *εξ αντικειμένου*, η χιλιετής προσφορά του Βυζαντίου στη διατήρηση τόσο της ελληνικής γλώσσας όσο και της αρχαίας

ελληνικής γραμματείας.

Η ενασχόληση, όμως, του νεοελληνικού διαφωτισμού με τα βυζαντινά πολιτιστικά πρότυπα –που θα μπορούσε να διαμορφώσει τις αρχές μιας *πεφωτισμένης μοναρχίας* (δηλαδή, ενός καθεστώτος *μοναρχικού και αυτοελεγχόμενου στις σχέσεις του με τους πολίτες*)- υπήρξε σχετικά περιορισμένη και πρόσκαιρη, με συνέπεια την *άμεση και αναπόφευκτη* επάνοδο στα πρότυπα της κλασικής ελληνικής παιδείας.

Ο *Γρηγόριος Παλιουρίτης*, στο έργο του *«Αρχαιολογία Ελληνική»* στάθμιζε στο πλαίσιο της θεωρίας του *πολιτικού ουμανισμού* τις κοινωνικές, πολιτιστικές και ηθικές προϋποθέσεις της εθνικής αναβίωσης. Η πτώση των κλασικών δημοκρατιών και η απώλεια της ελευθερίας των αρχαίων ελληνικών πόλεων ερμηνευόταν με αναγωγή στη *θεωρία της κοινωνικής διαφθοράς και της ηθικής αποσύνθεσης*. Συνεπώς, η *βιωσιμότητα της πολιτικής ελευθερίας προαπαιτούσε ένα αρραγές σύστημα δημοκρατικών θεσμών θεμελιωμένων στην πολιτική αρετή του Πλάτωνα*.

Το ενδιαφέρον της νεοελληνικής κριτικής σκέψης για το πολιτικό στοιχείο καταφαίνεται και από το γεγονός ότι ο *Ιωάννης Βηλαράς*, στο έργο με τον τίτλο *«Η Ρομένηκη γλώσσα»* -που υπήρξε ένα από τα σημαντικότερα έργα του νεοελληνικού διαφωτισμού- συμπεριέλαβε τον *«Κρίτωνα»* του Πλάτωνα και τον *«Επιτάφιο»* του Θουκυδίδη^ο δηλαδή, δύο έργα, που *εξάιρουν την ένταξη του ατόμου στην κοινότητα και την ταύτισή του με τις κοινωνικές και πολιτικές επιλογές της πόλης ως την ύψιστη αυτοπραγμάτωση της ηθικής υπόστασης του δημοκρατικού πολίτη*.

Αξιομνημόνευτη κρίνεται και η αναφορά σε έργα *έμμεσης συγκριτικής πολιτειολογίας*. Στη γεωγραφική πραγματεία του ο *Νικηφόρος Θεοτόκης*, αποπειράται μια συστηματική συγκριτική περιγραφή των μορφών διακυβέρνησης, που κυριαρχούσαν στην Ευρώπη της εποχής του. Το *ταξινόμικό σχήμα* που υιοθέτησε αντανακλούσε τον *πολιτικό νεοαριστοτελισμό* του Μοντεσκιέ. Ειδικότερα, διέκρινε τα ευρωπαϊκά πολιτεύματα σε δεσποτικά, μοναρχικά, αριστοκρατικά, δημοκρατικά και μικτά. Ενώ, αποτιμώντας, περαιτέρω, το περιεχόμενο και τη χρησιμότητά τους απέκρυπτε, επιμελώς, την προσωπική του προτίμηση. Εκτιμούσε ωστόσο, ευθαρσώς, ότι η *δεσποτική διακυβέρνηση, στην οποία είχε κατατάξει και εκείνη των Οθωμανών, αποτελούσε το χείριστο πολίτευμα*. Διότι, ο Σουλτάνος, έχοντας, απόλυτη εξουσία επί της ζωής και της περιουσίας των υπηκόων του, τους οποίους θεωρούσε εκ προοιμίου ως *δούλους*, διοικούσε μια αυτοκρατορία εδραιωμένη στην *υποταγή, το μίσος και την ανασφάλεια*.

Προϊόν περιηγήσεων, εμπειρικής παρατήρησης και οξείας αντίληψης των σύγχρονων κοινωνικοπολιτικών τους προβλημάτων υπήρξε και το έργο των *Δανιήλ Φιλιππίδη* και *Γρηγορίου Κωνσταντά*, με τίτλο *«Γεωγραφία Νεωτερική»*. Σ' αυτό καταφαίνεται, ότι οι συγγραφείς υιοθετούν τη *θεωρία της πολιτικής*

θηρσκείας, την οποία διατύπωσε αρχικά ο *Μακιαβέλι* στο έργο του «*Ο Ηγεμόνας*» και στη συνέχεια επεξεργάστηκε ο *Μοντεσκιέ*. Ειδικότερα, εκτιμούσαν ότι προϋπόθεση της αγαθής διακυβέρνησης είναι η *αρετή* και η *αποτελεσματικότητα του κυβερνήτη*, που έχει ως μοναδικό κίνητρο τη δημόσια ευημερία. Η έλλειψη αυτού του στοιχείου –κατά τους συγγραφείς– ανέτρεψε τη δημοκρατική τάξη στην αρχαία Αθήνα, ανέδειξε εμφύλιες συγκρούσεις μεταξύ των επιγόνων του Αλέξανδρου και συνέβαλε στη διάλυση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Αλλά, και η επακολουθήσασα βίαιη, αυθαίρετη και άρπαγη διακυβέρνηση των Οθωμανών καλλιέργησε το αίσθημα της *πλήρους υποταγής* τόσο στους ομόθησκους όσο και στους χριστιανούς υπηκόους της. Παράλληλα, η *αμάθεια* αλλά και η *αμέλεια* σχετικά με την *ορθή διοίκηση της αυτοκρατορίας* προξενούσε θλίψη στον αντικειμενικό παρατηρητή, που είχε επίγνωση του δημόσιου συμφέροντος. Αλλά και οι ίδιοι οι σύγχρονοι Έλληνες δεν ήταν αμέτοχοι από τη *διολίσθησή τους στο τέλμα της δουλείας*. Η *διχόνοιά τους* (λ.χ. σε ζητήματα διεκδίκησης κοινωνικών προνομίων από τον κατακτητή ή η επιλογή του ενδεδειγμένου γλωσσικού ιδιώματος για την πολιτιστική αφύπνιση του γένους) ενίσχυσε τα φθοροποιά στοιχεία και τη βιωσιμότητα της οθωμανικής δεσποτείας. Βάσει των παραπάνω εκτιμήσέων τους, οι *Φιλιππίδης* και *Κωνσταντάς* καλούσαν τους συμπατριώτες τους να συνειδητοποιήσουν την *ανάγκη της ανέλιξής τους από υπηκόους του δεσποτισμού σε πολίτες της δημοκρατίας* και να συμβάλλουν στην *καλλιέργεια ενός πνεύματος κοινωνικού χαρακτήρα* εδραιωμένου στις αρχές του *ανθρωπισμού* και της *ισότητας*. Η έκκλησή τους αυτή στρεφόταν, πέραν της *επιλογής φωτισμένων ηγητόρων*, και στη *μετουσίωση της ιδιοτελούς φιλαυτίας* σε γενική ευημερία. Για να καρποφορήσουν, όμως, αυτές οι δυνατότητες χρειαζόνταν *καταρχήν υπέρβαση της μελαγχολίας, της αγανάκτησης και της απόγνωσης για τη δυσπραγία του παρόντος* και περαιτέρω *νιοθέτηση ώριμης βούλησης, κατάλληλων κινήτρων για την αναζήτηση προτύπων* και *αέναη αγωνιστική διάθεση*. Σ' αυτό το πλαίσιο ενταγμένα τα παραπάνω ιδανικά δεν θα συνέθεταν, έναν *ουτοπικό πολιτειακό ριζοσπαστισμό* αλλά μια *αλληλέγγυα κοινωνική και εθνική αναγέννηση* θεμελιωμένη στις αρχές του ουμανισμού. Από τη στιγμή, λοιπόν που θα μπορούσαν να εξευρεθούν αποδεκτές εναλλακτικές λύσεις και να προβληθούν στους υπόδουλους κατά τρόπο ρεαλιστικό και καθυποβλητικό θα συντελείτο, επιτυχώς, το πρώτο στάδιο της επαναστατικής διαδικασίας ο ιδεολογικός προϊδεασμός τους.

2.3. *Η Γαλλική Επανάσταση* θεωρήθηκε από τον ευρωπαϊκό στοχασμό ως η *κατίσχυση των ιδεών του Διαφωτισμού στις δυνάμεις της δεισιδαιμονίας*.

Ο αντίκτυπός της προσέφερε *ισχυρά εναύσματα στη διαμόρφωση της ελληνικής πολιτικής σκέψης* (ιδίως, κατά τη δεκαετία του 1790), αλλά και *αλληλοσυγκρουόμενους οραματισμούς και πολιτικά διλήμματα* σε σχέση με το μέλλον του γένους. Στο πλαίσιο αυτό, συντηρητικοί κύκλοι

Ελλήνων επιχείρησαν, αρχικά, να αναχαιτίσουν τις ιδεολογικές συνέπειες του Διαφωτισμού και να μετριάσουν την επιρροή των φιλελεύθερων ιδεών της Γαλλικής Επανάστασης στο υπόδουλο γένος. Ταυτιζόμενοι με τα συμφέροντα του Σουλτάνου συμβούλευαν τους ομοεθνείς τους ακόμη και την παραίτηση από τη διεκδίκηση των θεμελιωδών τους δικαιωμάτων και την πλήρη υποταγή τους στην οθωμανική κυριαρχία.

Ανάμεσα σ' αυτούς, που είχαν *άρτια γνώση και γνώμη* για τα κοσμογονικά γεγονότα της εποχής του και τη θετική επιρροή τους στην ιδέα της εθνικής παλιγγενεσίας υπήρξε ο *Αδαμάντιος Κοραής*. Άσκησε δριμεία κριτική στη δεισιδαιμονία μερίδας της ελληνικής κοινωνίας αλλά και στην πνευματική της ηγεσία, που εκτιμούσε την εκούσια υποταγή στον οθωμανό δυνάστη ως υπερβατική νομοτέλεια και τη διεκδίκηση της ελευθερίας της ως ανέφικτο οραματισμό. Επίσης, υποστήριζε ότι η προσδοκία της εθνικής παλιγγενεσίας με τη βοήθεια της ομόδοξης Ρωσίας ήταν ανέφικτη γιατί ο ρωσικός δεσποτισμός ήταν ελάχιστα πιο φωτισμένος από τον οθωμανικό, το ίδιο, όμως, επεκτατικός με αυτόν. Ο Κοραής όριζε, ευθαρσώς, την ελευθερία ως την εξουσία *κάθε πολίτη να πράττει –με την ιδιότητα του εκφραστή της γενικής βούλησης– όσα οι νόμοι δεν εμποδίζουν*. Οποιοσδήποτε αρνείτο αυτή την πραγματικότητα ήταν πιστός δούλος των οθωμανών και των τυράννων του ανθρώπινου γένους. Τα έργα του «*Αδελφική διδασκαλία*», «*Άσμα πολεμιστήριον*» και «*Σάλπισμα Πολεμιστήριον*» συνθέτουν τη σημαντικότερη επιχειρηματολογία του υπέρ της ακολουθίας μιας ρητής *φιλελεύθερης πολιτικής* από τη μελλοντική ελληνική πολιτεία. Ενώ, ο πολιτικός κλασικισμός του Διαφωτισμού του πρόσφερε τα σημαντικότερα εναύσματα για τη διάδοση των συμβόλων και των αξιών του *πατριωτισμού*. Είναι αξιοσημείωτο, ότι ο Κοραής, αν και στοχαζόταν πάνω στη φιλοσοφική διάσταση του πολιτειακού ριζοσπαστισμού, ωστόσο *δεν παρασυρόταν από ουτοπικά οράματα* (λ.χ. του Ιακωβινισμού), που εκτιμούσε ως *ασύμβατα* προς τις ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας και επικίνδυνα για την αξιοπιστία και βιωσιμότητα των μεταρρυθμιστικών του προτάσεων. Οι στοχασμοί του Κοραή επικεντρώνονταν στα *προβλήματα της παιδείας, της γλώσσας και του πολιτισμού ως προϋποθέσεις και επιφαινόμενα της επαναστατικής διαδικασίας, που ξεκινούσαν από την ηθική αφύπνιση και αναμόρφωση των νεοελλήνων και κατέληγαν στην αμφισβήτηση και αποτίναξη της οθωμανικής επικυριαρχίας*. Και προς αυτή την κατεύθυνση τα σημάδια αναβίωσης του ελληνικού πολιτισμού ήταν προφανή: όπως, η ίδρυση νέων σχολείων, η καλλιέργεια της ελληνικής γλώσσας, η δημοσίευση χρήσιμων βιβλίων κοσμικής παιδείας, η μετάφραση φιλοσοφικών και επιστημονικών κειμένων του Διαφωτισμού, η μαζική αποδημία σπουδαστών προς τα ευρωπαϊκά κέντρα ανώτερης παιδείας και η επιστροφή ελλήνων λογίων στους κόλπους της πατρίδας τους. Αυτό ήταν το *νόημα της ηθικής επανάστασης* του Κοραή, που, σε συσχετισμό με την *ηρωϊκή αντίσταση των Σουλιωτών* κατά του δεσποτισμού, καταδείκνυε την *υπέρβαση της μοιρολατρίας και την εδραίωση της εμπιστοσύνης*

των νεοελλήνων στους αγώνες τους για την ελευθερία και τον πολιτισμό. Ο Κοραΐς οραματιζόταν, εν τέλει, μια *κοινότητα δικαιοσύνης και αρετής*, η οποία θα καλλιεργούσε στα μέλη της το *δημοκρατικό ήθος*, δηλαδή την υπακοή στους νόμους, την αφοσίωση στην κοινή ευημερία, και τη συμμόρφωση στην κυριαρχία του πολιτικού λόγου. *Αν η κατάκτηση της ελευθερίας απαιτεί ηρωϊσμό, η διασφάλιση και η εδραίωσή της -εκτιμούσε- απαιτεί δικαιοσύνη, σύνεση και αρετή.*

Η ριζική αναδιάρθρωση της πολιτικής και της κοινωνίας από μια δημοκρατική τάξη πραγμάτων, που εμπνεύστηκαν οι εκπρόσωποι του ελληνικού διαφωτισμού φθάνει στο αποκορύφωμά της με τον *ριζοσπαστισμό του Ρήγα Βελεστινλή*. Συγκεκριμένα, στο Σχέδιο Συντάγματός του – που ήταν εμπνευσμένο από τα *ιδανικά της ελευθερίας, της ισότητας και της αδελφοσύνης- καλεί όλες τις εθνότητες, που στέναζαν κάτω από τον αφόρητο οθωμανικό ζυγό, να συνειδητοποιήσουν την κοινή ανθρώπινη υπόστασή τους, ανεξαρτήτως κοινωνικών τάξεων ή θρησκειών, και να συνεργασθούν στην κοινή επαναστατική τους εξέγερση για την κατοχύρωση των ιερών και απαράγραπτων δικαιωμάτων τους*. Κατά τον Ρήγα, η κατάργηση του οθωμανικού δεσποτισμού υπήρξε η αναγκαία προϋπόθεση για την προώθηση μακρόπνοων θεσμικών, κοινωνικών και πολιτισμικών αλλαγών, που θα μπορούσαν να μετασηματίσουν *ριζικά* την ελληνική κοινωνία. Η ελευθερία της ζωής, της τιμής, της σκέψης, της θρησκείας του λόγου, της συνάθροισης, του τύπου καθώς και η απαγόρευση της αναδρομικότητας των ποινικών νόμων, της δουλείας, της δουλοπαροικίας και των βασανιστηρίων θα έπρεπε να συνιστούν την *υποδομή* πάνω στην οποία θα θεμελιώνονταν οι σχέσεις κράτους και *πολιτών*. Το πολιτικό και κοινωνικό σύστημα, που οραματιζόταν ο Ρήγας είχε σαφώς *εξισωτική διάσταση*, που *υπερέβαινε τον ατομοκεντρικό – αμυντικό χαρακτήρα* ενός φιλελεύθερου πολιτεύματος. Εφόσον *οι άνθρωποι* από τη φύση τους είναι ελεύθεροι –και *αποτελούν την πηγή της υπέρτατης κυριαρχίας-* θα έπρεπε να έχουν όλοι το *δικαίωμα συμμετοχής στην παραγωγή των νόμων*, θεμελιωμένο στην *αρχή της καθολικής ψηφοφορίας*. Ενώ, υπέρ όλων θα κατοχυρώνονταν –ιδίως στην κοινωνική τους διάσταση- και τα δικαιώματα της *εργασίας* και της *εκπαίδευσης*. Διότι, η *μεν εργασία* συνιστά το θεμελιώδες δικαίωμα που εξασφαλίζει τη βιολογική επιβίωση των ατόμων και κατ' επέκταση την ουσιαστική τους ελευθερία και η *παιδεία* τη *γενεσιουργό δύναμη* κάθε προόδου των εθνών. Επίσης, υπέρ των πολιτών, αδιακρίτως, θα έπρεπε να συντρέχει το δικαίωμα συμμετοχής στα *δημόσια αξιώματα*, τα οποία: α) θα θεωρούντο απλώς *υπηρεσία προς την κοινότητα*. β) θα *κατανέμονταν αξιοκρατικά*. γ) οι φορείς τους θα ήταν *υπεύθυνοι* στους εκλογείς, και δ) η *θητεία* τους *περιορισμένη*. Σε περίπτωση, όμως, που όλες οι διαρθρωτικές ρυθμίσεις και οι θεσμοί αποδεικνύονταν ανεπαρκείς εγγυήσεις κατά των μηχανισμών αμφισβήτησης και εκτροπής από τη δημοκρατική νομιμότητα, *το δικαίωμα αλλά και η υποχρέωση της επανάστασης* αποτελούσε το *έσχατο εχέγγυο της ελευθερίας*. Τα σημαντικότερα *προβλήματα*

βιωσιμότητας της Ελληνικής Δημοκρατίας που οραματιζόταν ο Ρήγας υπήρξαν, ιδίως, η εθνική πολυμορφία και η εκτεταμένη της επικράτεια. Ο Ρήγας απέκλειε, εκ προοιμίου τη σύμπηξη ομοσπονδίας μικρών κρατών. Η Ελληνική Δημοκρατία έπρεπε να είναι ενιαία και αδιαίρετη, συγκροτούμενη από μικρά έθνη στα οποία θα καλλιεργείτο, επιμελώς ως αρραγής κοινωνικός ιστός, το συναίσθημα της δημοκρατικής αρετής. Φορέας της κυριαρχίας στην πολιτεία του δεν θα ήταν οι πολιτισμικές ομάδες, αλλά ο λαός στο σύνολό του. Ενώ, ζωογόνο δύναμη στην ανάπτυξη κοινών αισθημάτων δημοκρατικού πατριωτισμού –που θα άμβλυαν τις διαφορές και τους ανταγωνισμούς μεταξύ των εθνοτήτων και παράλληλα θα ενίσχυαν την μεταξύ τους αλληλεγγύη και την αφοσίωσή τους στους ενιαίους θεσμούς- θα μπορούσαν να αποτελέσουν τα πολιτειακά ιδεώδη της ελληνικής δημοκρατικής παιδείας και οι αρχές του διαφωτισμού, που άρχισαν να νομιμοποιούνται από τους λαούς της Βαλκανικής. Παρά τις οποιεσδήποτε αντιρρήσεις σχετικά με την επιτυχή σύλληψη και αντιμετώπιση των εντάσεων και αντιφάσεων του εθνικού προβλήματος, είναι αδιαμφισβήτητο ότι ο Ρήγας υπήρξε ο πρώτος δημοκρατικός στοχαστής που προσπάθησε να αντιμετωπίσει ένα ζήτημα, το οποίο αποδείχθηκε ακανθώδες, ιδίως στην περιοχή της Βαλκανικής: την ειρηνική και δημιουργική συνύπαρξη των εθνοτήτων. Ενώ, η εμμονή του στην κατίσχυση της ελληνικής δημοκρατικής παιδείας, που διαχέεται στον γαλλικό διαφωτισμό, δεν απέρρευε από σωβινιστική διάθεση αλλά από την πίστη του στη δυνατότητα του ελληνικού πνεύματος να συμφιλιώσει τους ανταγωνισμούς, να προάγει τους ανθρώπινους στόχους πέρα από τα ειδικότερα προβλήματα, εν τέλει, να εξασφαλίσει μια ορθολογική και προοδευτική πολιτική λύση στη μεταοθωμανική περίοδο.

Στη ριζοσπαστική παράταξη, την οποία εξέφραζε ο Ρήγας ανήκει και το έργο «*Ελληνική Νομαρχία ήτοι Λόγος περί Ελευθερίας*» του Ανώνυμου του Έλληνα. Ο τίτλος του έργου *Νομαρχία* σημαίνει, εν προκειμένω, την *κυριαρχία του νόμου*, ένα ευφυές λογοπαίγνιο το οποίο αντιπαρατίθεται, εκ προοιμίου, στη λέξη «*μοναρχία*». Οι άνθρωποι από τη φύση τους, κατά τον Ανώνυμο, είναι προικισμένοι με τον *ορθό λόγο*. Συνεπώς, όσο διαρκούσε η φυσική τους αυτάρκεια η ανθρώπινη ευτυχία ήταν επαρκής. Όταν, όμως, οι άνθρωποι υπερέβησαν τα όρια της φυσικής τους αυτάρκειάς και κάλεσαν ως κριτή των νέων κοινωνικών δεδομένων μια *εξουσία υπέρτερη από αυτόν*, για την εναρμόνιση -υποτίθεται- των συγκρουόμενων επιθυμιών τους, το καθεστώς της φυσικής τους ελευθερίας αντικαταστάθηκε από την *τυραννία, που υπέβαλλε τις κοινωνικές συγκρούσεις, προκειμένου να καταστήσει μέσω αυτών βιώσιμη την εξουσία της*. Μέσα στα ανυπόφορα δεινά της ανθρωπότητα διατηρούσε αέναο τον πόθο της απολύτρωσης στα πλαίσια ενός διαφορετικού πολιτικού συστήματος. *Η νομαρχία ως αρχή διακυβέρνησης αποτελούσε τον αντίποδα της μοναρχίας, που στην ακραία της μορφή μετεξελισσόταν, ευχερώς, σε τυραννία*. Διότι, η μεν νομαρχία είναι καθεστώς ισότητας, κοινωνικής αρμονίας και ομόνοιας, που επιτυγχάνεται μέσα

από τη δημόσια διαβούλευση των κοινωνικών προβλημάτων, ενώ στη μοναρχία η διαίρεση, η εχθρότητα, η φόβος και η καταπίεση υποβόσκουν κάτω από τη φαινομενική νηνεμία της ενότητας. *Αν για τους αρχαίους Έλληνες η νομαρχία ήταν τρόπος ζωής για τους νεότερους απογόνους τους αποτελούσε δίκαιο πόθο και ελπίδα λύτρωσης από τα δεσμά της δουλείας.* Ο Ανώνυμος επικαλείται την κλασική θεωρία της διαφθοράς των καθεστώτων, την οποία είχαν επεξεργαστεί ο Πλάτων, ο Αριστοτέλης και ο Πολύβιος, ως την κυριότερη αιτία στο σχήμα της ανακύκλωσης των πολιτευμάτων, για να καταλήξει στην ανάγκη της επίκλησης του πολιτικού ριζοσπαστισμού. Την ηθική παρακμή, που προκαλούσε η τυραννία στα νεώτερα έθνη, αντανάκλούσε η θλιβερή αυτοεγκατάλειψη και η μοιρολατρία τους. Συγκεκριμένα, είχαν τόσο εθιστεί στην εξαθλίωση της πολύχρονης δουλείας, ώστε, *όχι μόνο δεν προέβαλλαν στοιχειώδη αντίσταση στους τυράννους τους, αλλά τους ευγνωμονούσαν, ότι δεν προέβαιναν συχνά σε ακρότητες, που είχαν τη δυνατότητα να διαπράξουν.* Η διακυβέρνηση των οθωμανών βασιζόταν σε ατελείς και απάνθρωπους κανόνες, όπου κυριαρχούσε ο ανεξέλεγκτος λόγος του σουλτάνου. Ο δεσποτισμός, όμως, γινόταν βιώσιμη πράξη μέσα από ένα σμήνος δούλων και δουλοπρεπών θαλαμηπόλων της εξουσίας, που μεταβίβαζαν, ιεραρχικά, τη βούλησή του, συνοδευόμενη από ένα αυστηρό σύστημα καταναγκασμού, βασανιστηρίων και θανατικών ποινών. *Οι διαμεσολαβητές της εξουσίας, αν και συνήθως ομόθητοι και ομοεθνείς των υπόδουλων Ελλήνων ενεργούσαν με ασυγκράτητη απληστία για την κάρπωση των άνομων προνομίων του αργυρώνου δεσποτισμού.* Η ελευθερία γι' αυτούς υποδήλωνε περιορισμό της απληστίας γι' αυτό προσπαθούσαν να ενσπείρουν μεταξύ των υπόδουλων Ελλήνων: α) την αμφιβολία της επιτυχούς αντιμετώπισης των οθωμανών στα πεδία των μαχών, και β) την ανικανότητα των Ελλήνων να αυτοκυβερνηθούν χωρίς να αποδουθούν σε εμφύλιες συρράξεις. Κατά τον Ανώνυμο η ανάκτηση της ελευθερίας των υπόδουλων Ελλήνων διαφαινόταν από την ανυπακοή των τοπικών ηγεμόνων στην απόλυτη εξουσία του Σουλτάνου, αλλά και τις ταπεινωτικές ήττες των οθωμανών στις πολεμικές τους συρράξεις με τους ρώσους. Ενώ, η αναβίωση των πατριωτικών αρετών της αντίστασης καθιστούσε, *ιδίως τους ορεσίβιους Έλληνες (Σουλιώτες και Μανιάτες), πρωτοστάτες και θεματοφύλακες των ιδανικών και των ελπίδων του γένους για εθνική αναγέννηση και πολιτική αυτεξουσιότητα.*

3.1. Η επιλεκτική αναφορά σε εκπροσώπους του νεοελληνικού Διαφωτισμού κατέδειξε, ότι ο Ελληνισμός ως οντότητα, ιδέα και πραγματικότητα, παρά την καταλυτικές για την ύπαρξή του αντιξοότητες δεν οδηγήθηκε στην πλήρη εξάρθρωσή του. *Η οθωμανική κατοχή, απλώς, επιβράδυνε μια ιστορική εξέλιξη, που στην ουσία, ποτέ, δεν είχε ανακοπεί.* Διότι, το κίνημα της πνευματικής και ηθικοπλαστικής αφύπνισης του Ελληνισμού, συνέβαλε καταλυτικά στην περιφρούρηση των πολιτιστικών του αγαθών και μέσω αυτών στη συνέχεια της εθνικής του υπόστασης.

Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, και παρά τις δυσμενείς διεθνείς συνθήκες, η *ιδέα της εθνικής και πολιτικής ανεξαρτησίας των Ελλήνων* άρχισε να ανακτά ολόένα και περισσότερους υποστηρικτές.

Με την έκρηξη της Επανάστασης του 1821 επιδιώχθηκε η *άμεση κρατική οργάνωση των απελευθερωθέντων ελληνικών περιοχών*. Όμως η *παγίωση ιθινοουσών τάξεων* στα πλαίσια της λειτουργίας του οθωμανικού διοικητικού συστήματος, που συνέχονταν με τη *θρησκευτική και τοπική αυτονομία του κοινοτικού συστήματος*, συνέβαλε στην *κατίσχυση της τοπικής ηγεσίας* (των κοτσαμπάσηδων, προυχόντων και φαναριωτών) και στη *διεκδίκηση της πολιτικής εξουσίας των περιοχών τους*.

Έτσι, θεσπίστηκαν από συνελεύσεις -με τη συμμετοχή ολιγάριθμων κοινωνικών ομάδων- τα πρώτα υποτυπώδη συνταγματικά_κειμένα, που χαρακτηρίστηκαν ως *τοπικά πολιτεύματα*. Στη χορεία αυτών εντάσσονται: α) «*Ο Οργανισμός της Γερουσίας της Δυτικής Χέρσου_Ελλάδος*» (ψηφίστηκε στο Μεσολλόγι, στις 9 Νοεμβρίου 1821), β) «*Η Νομική Διάταξη της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος*» (ψηφίστηκε στην *Άμφισσα*, στις 15 Νοεμβρίου 1821), και γ) «*Ο Οργανισμός της Πελοποννησιακής Γερουσίας*» (ψηφίστηκε στην *Επίδαυρο*, στις 27 Δεκεμβρίου 1821).

Τα χαρακτηριστικά των εν λόγω συνταγματικών κειμένων υπήρξαν ο *τοπικός και προσωρινός τους χαρακτήρας* (έως τη συγκρότηση *ενιαίου* εθνικού κράτους), η *ολιγαρχική τους υφή* (εφόσον απέβλεπαν στην *κυριαρχία των οικείων προκρίτων*), η *επίφαση δημοκρατικότητας* όσον αφορά τη συγκρότηση αντιπροσωπευτικών σωμάτων για τη διακυβέρνηση των κατ' *ιδίαν περιοχών* και η καθιέρωση ορισμένων *φιλελεύθερων αρχών* σχετικά με την άσκηση της κρατικής εξουσίας. Είναι αξιοσημείωτο, ότι *μόνο* «*Η Νομική Διάταξη της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος*» καθόριζε τη μορφή του πολιτεύματος ως «*βασιλευομένης δημοκρατίας*» και την Εθνική Βουλή ως «*τοποτηρητή*» του Θρόνου έως την έλευση του φορέα της βασιλικής ιδιότητας. Τα υπόλοιπα τοπικά Συντάγματα δεν προέβλεπαν τον βασιλικό θεσμό. Οι πιο επίμαχες, πάντως, διατάξεις τους επικεντρώνονταν στην *ύπαρξη κεντρικής κρατικής εξουσίας*, που θα ασκείται από την Εθνική Βουλή, από την οποία θα εξαρτώνται οι «*τοπικές διοικήσεις*». Οι διατάξεις αυτές προοιωνίζαν μια *οιονεί ομοσπονδιακή οργάνωση του ελληνικού κράτους*, η οποία, όμως, σε μια περίοδο κρίσιμη για την εξέλιξη του εθνικού ζητήματος θα μπορούσε: α) να *ενισχύσει τη σύγχυση της πολιτειακής_οργάνωσης* (με επικαλύψεις και οργανική σύγχυση των κρατικών εξουσιών) β) να *λειτουργήσει ανασχετικά στην εύρυθμη και_αποτελεσματική λειτουργία της κεντρικής εξουσίας*, και γ) να *αναδείξει διασπαστικούς ενδοελλαδικούς πυρήνες με επίκεντρο τη διεκδίκηση διευρυσμένων τομέων της κεντρικής εξουσίας από παράκεντρα αυτής*.

3.2. Όμως, παρά τις φιλοδοξίες των τοπικών ηγετών καθώς και τις αντιπαραθέσεις μεταξύ της πολιτικής και της στρατιωτικής ηγεσίας, οι διεκδικητές της εξουσίας ήταν αποφασισμένοι να θεσπίσουν *ενιαίο και_ανεξάρτητο Ελληνικό κράτος*.

Έτσι, την 1η Ιανουαρίου 1822, τα μέλη της Εθνοσυνέλευσης, που συνήλθαν στην Πιάδα (κοντά στην αρχαία Επίδαυρο), προέβησαν στην εξής πανηγυρική διακήρυξη του Έθνους: «*Το Ελληνικόν Έθνος, το υπό φρικώδη οθωμανικήν δυναστείαν, μη δυνάμενον να φέρη τον βαρύτερον και απαραδειγμάτιστον ζυγόν της τυραννίας και αποσείσαν αυτόν με μεγάλας θυσίας, κηρύττει σήμερον διά των νομίμων παραστατών του, εις Εθνικήν συνηγμένην Συνέλευσιν, ενώπιον Θεού και ανθρώπων την πολιτικήν αυτού ύπαρξιν και ανεξαρτησίαν*».

Το Σύνταγμα της Επιδαύρου, του 1822, υπήρξε το πρώτο συνταγματικό κείμενο της ενιαίας Ελληνικής κρατικής οντότητας. Το πολίτευμα, που εγκαθιδρύθηκε, διεπόταν από τη δημοκρατική αρχή και παρουσίαζε τα εξής χαρακτηριστικά γνωρίσματα:

Α) τη διάκριση των κρατικών λειτουργιών (σε νομοθετική, εκτελεστική και δικαστική), ώστε να μην υπάρχει επικάλυψη των κρατικών λειτουργιών, αλλά και των οργάνων τα οποία τις ασκούν. Η διάκριση, όμως, αυτή δεν υποδήλωνε αποξένωση των λειτουργιών και των φορέων τους, αλλά αμοιβαία εξισορρόπηση, μέσω της συνεργασίας και της αλληλεπίδρασής τους με σκοπό την κατίσχυση της πολιτικής ελευθερίας.

Β) το αντιπροσωπευτικό σύστημα, που συνίσταται στην περιοδική εκλογή των φορέων της νομοθετικής εξουσίας, θεμελιωμένη στη λαϊκή_ετμηγορία, αλλά και την χάραξη ενός πλαισίου πολιτικής εντολής από τον λαό, την οποία οι βουλευτές καλούνταν κατά συνείδηση να υλοποιήσουν.

Γ) τη συλλογική μορφή του επικεφαλής της εκτελεστικής εξουσίας, σύμφωνα με το πρότυπο του Διευθυντηρίου στο γαλλικό Σύνταγμα του 1795, και

Δ) το ενιαίο της θητείας του Βουλευτικού και Εκτελεστικού Σώματος.

Το Σύνταγμα της Επιδαύρου καθιέρωνε επίσης την αρχή της ισότητας των Ελλήνων ενώπιον των νόμων, τα δικαιώματα της ζωής, της τιμής, της ελευθερίας και της ιδιοκτησίας, την ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης και λατρείας, ενώ απαγόρευε τα βασανιστήρια και τη δήμευση.

Η πρώτη Εθνοσυνέλευση, όμως, δεν αντιμετώπισε δραστικά το ζήτημα των τοπικών διοικήσεων, αλλά προτίμησε την επιλογή της συμβιβαστικής λύσης, που συνίστατο στην προσωρινή διατήρησή τους και στη βαθμιαία υπαγωγή τους στη δικαιοδοσία της κεντρικής διοίκησης. Έτσι, οι τοπικοί πολιτειακοί οργανισμοί συντήρησαν το πνεύμα του διασπαστικού τοπικισμού, υποθάπτοντας την ανυπακοή στην κεντρική εξουσία.

Είναι, αξιοσημείωτο, επίσης, ότι το Σύνταγμα της Επιδαύρου αυτοπροσδιοριζόταν ως «προσωρινόν», προκειμένου να αμβλύνει τυχόν δυσμενείς εντυπώσεις που θα προκαλούσε η δημοκρατική προοπτική της υπό ίδρυση ελληνικής πολιτείας στις Ευρωπαϊκές Αυλές.

Παρά τις οποιεσδήποτε αντιρρήσεις σχετικά με την αποτίμηση των πραγματικών

αναγκών του λαού και την κανονιστική του πληρότητα, το Σύνταγμα της Επιδάουρου εξυπηρετούσε την *κυρίαρχη επιδίωξη* του να πεισθούν οι επιφυλακτικές, εν προκειμένω, ευρωπαϊκές Κυβερνήσεις: α) *ότι στη νοτιοανατολική Ευρώπη, εκκολαπτόταν ένα νέο κράτος με μακραιώνη ιστορική και πολιτιστική παράδοση*, και β) *ότι ο αγωνιζόμενος ελληνικός λαός ήταν πολιτικά ώριμος για τη συγκρότηση ενιαίου πολιτειακού μορφώματος με συναινετικές διαδικασίες*.

Μέσα σε ένα περίπου χρόνο η ποικιλόμορφη ηγεσία του επαναστατημένου ελληνικού λαού είχε πετύχει το ακατόρθωτο: να διεξάγει επιτυχώς τον εθνικοαπελευθερωτικό του αγώνα και να θεσπίσει

μέσα από άψογες για την εποχή διαδικασίες το πρώτο Ελληνικό Σύνταγμα.

3.3. Παρά την ψήφιση του Συντάγματος της Επιδάουρου, οι τοπικές ηγεσίες δεν απέκλειαν την εγκαθίδρυση ολιγαρχικού συστήματος διακυβέρνησης, επικαλούμενες τη διευθέτηση των πολεμικών αναγκών^ο ενώ, οι στρατιωτικοί, που αποκλείστηκαν από την πολιτική καθοδήγηση του Αγώνα, απαιτούσαν την ίδρυση εθνικής Βουλής, ως αποκλειστικά υπόλογης απέναντι στο Λαό για τη διαχείριση των κοινών προβλημάτων.

Παρά τις πολιτικές φιλοδοξίες των αντιμαχόμενων φατριών, ο κίνδυνος απώλειας των κεκτημένων στα πεδία των μαχών, τούς ανάγκασε να συνέλθουν στη Β' Εθνοσυνέλευση, στο *Άστρος της Κυνουρίας*, και να ψηφίσουν το δεύτερο ενιαίο Σύνταγμα της Ελληνικής Πολιτείας. Οι σημαντικότερες τροποποιήσεις, που επήλθαν στο Σύνταγμα της Επιδάουρου, υπήρξαν οι εξής: α) *καθιερώθηκε η υπεροχή της λαϊκής αντιπροσωπείας (Βουλευτικού) έναντι της Κυβέρνησης (Εκτελεστικού)*, β) *απαγορεύθηκε ρητά ο θεσμός της δουλείας και κατοχυρώθηκε η ελευθερία του τύπου, το δικαίωμα του αναφέρεσθαι και το δικαίωμα των πολιτών να κρίνονται από το νόμιμο δικαστή τους*, γ) *επεκτάθηκε υπέρ των αλλοδαπών, που διέμεναν στην Ελλάδα, το δικαίωμα της ιδιοκτησίας, της τιμής και της ασφάλειας*, και δ) *καθιερώθηκε η δημοσιότητα των συνεδριάσεων των ποινικών δικαστηρίων*.

Ωστόσο, ως σημαντικότερη μεταβολή, που επήλθε στο σύστημα διακυβέρνησης, αναγνωρίζεται η *κατάργηση των τοπικών διοικήσεων*, με συνέπεια αφενός την πρόσκαιρη μείωση της επιρροής των προκρίτων στην κεντρική διοίκηση και αφετέρου τη *διασφάλιση της εθνικής ενότητας*.

Παρά την, εκ πρώτης όψεως, υπέρβαση των αντιθέσεων τους, μέσω των *εξισορροπητικών διατάξεων του νέου Συντάγματος*, η υποβόσκουσα διαμάχη μεταξύ Βουλευτικού και Εκτελεστικού Σώματος σε *θέματα πρωτοκαθεδρίας*, συνέτεινε, στην, *εκ νέου, ανάφλεξη των πολιτικών παθών*. Έτσι, στις αρχές του 1824 η υπόδουλη Ελλάδα, βρέθηκε (με δύο Βουλές και δύο Κυβερνήσεις) στα πρόθυρα εμφυλίου πολέμου, ο οποίος απετράπη το καλοκαίρι της ίδιας χρονιάς, με την έκδοση διαταγμάτων αμνηστίας.

Από το 1825 και μετέπειτα επικράτησαν οι εκπρόσωποι της έμπειρης και ευέλικτης

πολιτικής φατρίας (υπό την ηγεσία των Μαυροκορδάτου και Κωλέττη), ενώ ανεκόπη η δυνατότητα πρόσβασης στα κυβερνητικά αξιώματα στρατιωτικών, με ευρεία λαϊκή_νομιμοποίηση, όπως ο Κολοκοτρώνης, ο Υψηλάντης, και ο Καραϊσκάκης. Οι παραπάνω πολιτικές δυνάμεις είχαν πλέον τη δύναμη, να διαμορφώνουν, *μονοδιάστατα*, με την οικονομική αρωγή της Μεγάλης Βρετανίας, τον εξωτερικό προσανατολισμό της χώρας, που ήταν διαμετρικά αντίθετος προς το γενικότερο αίσθημα των ριζοσπαστικών στοιχείων για τήρηση ίσων αποστάσεων απέναντι στις ευρωπαϊκές Αυλές.

3.4. Με την κατάτμηση των πολιτικών δυνάμεων και τη μετουσίωσή τους σε πρώιμους κομματικούς σχηματισμούς προσανατολισμένους στα συμφέροντα των Μεγάλων Δυνάμεων (Αγγλίας, Γαλλίας και Ρωσίας) και την έμμεση παρείσφρηση αυτών στο πολιτικό γίγνεσθαι της Ελλάδας, το *ζήτημα της αδυναμίας για αυτοκυβέρνηση των Ελλήνων άρχισε να τίθεται απειλητικά, σε πρακτικό επίπεδο.*

Η αδυναμία των κυρίαρχων στελεχών της Επανάστασης να αναλάβουν υπεύθυνα την ηγεσία του Αγώνα ανέδειξε ως *έσχατη ελπίδα_αυτοκυβέρνησης* των Ελλήνων την *ανάγκη εξεύρεσης μιας έμπειρης πολιτικής προσωπικότητας, ελληνικής καταγωγής και διεθνώς_αναγνωρισμένου κύρους*, ικανής να επιδιώξει τη δημιουργία ενός ανεξάρτητου ελληνικού κράτους, διεθνώς νομιμοποιημένου.

Το *Σύνταγμα της Τροιζήνας (της 1ης Μαΐου 1827)* –που σημειωτέον υπερέβαινε όλα τα ευρωπαϊκά Συντάγματα της εποχής του στην εφαρμογή δημοκρατικών και φιλελεύθερων ιδεωδών- εξέφραζε, πληρέστερα, σε θεσμικό επίπεδο τις αντιλήψεις και προσδοκίες των συνελλήνων σε θέματα πολιτειακής οργάνωσης.

Ειδικότερα: α) η *νομοθετική εξουσία ανήκε στη Βουλή*, με υπερέχουσες αρμοδιότητες έναντι της εκτελεστικής εξουσίας, ως γνήσιος εκφραστής της λαϊκής βούλησης, β) *Η εκτελεστική εξουσία ανήκε σε μονοπρόσωπο κρατικό φορέα, τον Κυβερνήτη, ο οποίος εκλεγόταν με_θητεία επτά ετών.* Ο Κυβερνήτης ήταν απαραβίαστος, ασκούσε τις αρμοδιότητες του ανώτατου άρχοντα, διορίζοντας και παύοντας τους Υπουργούς κατά βούληση, ενώ γ) η δικαστική εξουσία αναγνωρίστηκε ως *ανεξάρτητη*, επιτελώντας το έργο της, αποκλειστικά, «*εν ονόματι του έθνους*». Στις καινοφανείς του διατάξεις εντάσσονταν και το προσιτό των «*δημοσίων επαγγελματών*» και η αναλογική κατανομή των φορολογικών βαρών σε όλους τους Έλληνες, η κατίσχυση των συνταγματικών διατάξεων έναντι των τυπικών νόμων, η προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας, της γεωργίας, τους εμπορίου και της βιομηχανίας. Επίσης, εξίσου σημαντική εκτιμάται και η διάταξη που προέβλεπε, ότι η «*Ελληνική Επικράτεια είναι μία και αδιαίρετος*», αποκλείοντας την ομοσπονδιακή δομή του νεοσύστατου ελληνικού κράτους.

4. Συνοψίζοντας τα ελληνικά Συντάγματα της επαναστατικής περιόδου συμπεραίνουμε ότι *ο φιλελεύθερος και δημοκρατικός χαρακτήρας τους απηχούσε την έκφραση των πολιτικών επιδιώξεων του μαχόμενου ελληνικού έθνους.* Οι

αγωνιζόμενοι Έλληνες, πέρα από τις οξύτερες αντιπαραθέσεις τους απέδειξαν, περίτρανα, ότι δεν στόχευαν μόνο στην εθνική αλλά και στην πολιτική τους ελευθερία. Συνεπώς, δεν είναι τυχαία η επιλογή του Κυβερνήτη, αντί του βασιλιά, σε εκφραστή της εθνικής ενότητας. Η επιλογή αυτή ήταν κυριολεκτικά πρωτοποριακή απέναντι στα ευρωπαϊκά καθεστώτα, που διέπονταν από τη μοναρχική αρχή, αλλά και εξίσου επισφαλής λόγω της ύπαρξης αντενεργών δυνάμεων που την υπονόμειναν δομικά.

Η ομόφωνη εκλογή του Ιωάννη Καποδίστρια στο υπέρτατο πολιτικό αξίωμα του Κυβερνήτη δεν καταδείκνυε μόνο τη βούληση των επαναστατημένων για αυτοκυβέρνηση, αλλά και την πίστη τους σε μια προσωπικότητα ευρωπαϊκού κύρους, που συμπαραστάθηκε ενεργά το αγωνιζόμενο Έθνος, ακόμη και όταν διατελούσε Υπουργός των Εξωτερικών της Ρωσίας.

Ο Κυβερνήτης, ιεραρχώντας τις ανάγκες του Έθνους, ήταν γνώστης των αντενεργών παραγόντων που είχε να αντιμετωπίσει. Έτσι, έστρεψε τις προσπάθειές του, προεχόντως, στην εξομάλυνση της οικονομικής ζωής, στη ριζοσπαστική αντιμετώπιση των αποκεντρωτικών στοιχείων, στη δημιουργία νέων κοινωνικών θεσμών, στην απελευθέρωση του μεγαλύτερου δυνατού τμήματος του ελληνικού πληθυσμού και στη διευθέτηση των προβλημάτων του κυβερνητικού συστήματος για την εύρυθμη και αποτελεσματική λειτουργία του. Παράλληλα, διέκρινε ότι οι φιλελεύθερες και δημοκρατικές αρχές του Συντάγματος της Τροιζήνας ίσχυαν θεωρητικά και ελάχιστα θα μπορούσαν να προσφέρουν στην πολιτική και κοινωνική ζωή μιας χώρας με ανύπαρκτες υποδομές. Για τον λόγο αυτό προχώρησε στην προσωρινή αποδέσμευσή του από τους συνταγματικούς κανόνες.

Η αποτίμησή του έργου του θα μπορούσε να συνοψισθεί σε μια εργώδη προσπάθεια για τη συγκρότηση και θεμελίωση ενός σύγχρονου και ευνομούμενου κράτους, χωρίς ανασχές από ισχυρούς τοπικούς παράγοντες, που συνέθεταν τις παραδοσιακές κεκτημένες δυνάμεις.

Ο συγκεντρωτισμός, όμως, του Κυβερνήτη –που απέβλεπε στη δόμηση μιας κεντρικής, ισχυρής και απρόσωπης εξουσίας με σκοπό την ευχερέστερη πραγμάτωση της εθνικής ενότητας και ομοψυχίας-, παρά την ευρύτατη νομιμοποίησή του από τα λαϊκά στρώματα, που διέβλεπαν τις πατριωτικές του προθέσεις, προκαλούσε ολοένα και εντονότερες αντιδράσεις από τις κατεστημένες δυνάμεις, των οποίων τα προνόμια περιορίζονταν.

Στις 27 Σεπτεμβρίου 1831, ο πρώτος Κυβερνήτης της Ελλάδας δολοφονήθηκε. Την ίδια μέρα ο εφημερίδα «Απόλλων» της Ύδρας, το κυριότερο όργανο της αντιπολίτευσης κατά του Κυβερνήτη χαρακτήρισε τους δολοφόνους του ως «τυραννοκτόνους», όπως ο Αρμόδιος και Αριστογείτων, ο Βρούτος, ο Κάσσιος και ο Κάσκα, που απάλλαζαν τα έθνη τους από το μίasma της τυραννίας. Όμως,

ο ελληνικός λαός θρήνησε πικρά τον θάνατό του, γιατί δικαίωσε την εκτίμηση των «προστάτιδων» δυνάμεων, ότι η νέα ελληνική Πολιτεία ήταν ανίκανη να αυτοκυβερνηθεί, χωρίς την προσφυγή σε εμφύλιες συρράξεις.

Η εξόντωση του Καποδίστρια υπήρξε η πιο τραγική ομολογία του αδιεξόδου στην πολύχρονη προσπάθεια ανάδειξης της κατάλληλης πολιτικής ηγεσίας των Ελλήνων, που θα ενέπνεε οράματα εθνικής αυτεξουσιότητας.

Απόρροια των παραπάνω εξελίξεων υπήρξε η απόφαση των Μεγάλων Δυνάμεων ότι μόνον η έζωθεν και άνωθεν επιβολή της κυριαρχίας πληρούσε τα εχέγγυα για την πραγμάτωση μιας οργανωμένης ελληνικής πολιτείας. Η εν λόγω εκτίμηση κατέστη πρόδηλη με την έλευση του Όθωνα στην Ελλάδα. Ο εκ προοιμίου, αυτοπροσδιορισμός του ως «ελέω Θεού βασιλεύς των Ελλήνων και της Ελλάδος», δηλαδή ως φορέα ανεξέλεγκτης εξουσίας επί προσώπων και δικαιούχου επί πραγμάτων και παράλληλα υπόχρεου μόνο σε υπερβατική λογοδοσία, καταδείκνυε την περιέλευση του νεοσύστατου και δημοκρατικού ελληνικού κράτους σε καθεστώς απόλυτης μοναρχίας.

Για μια ακόμη φορά η έλλειψη εθνικής συναίνεσης, ομοψυχίας και συστράτευσης των πολιτικών δυνάμεων με στόχο την πραγμάτωση των εθνικών στόχων είχε ως τίμημα την εθνική υπεξουσιότητα στις «προστάτιδες» δυνάμεις και τον πολιτικό ετεροπροσδιορισμό των ξενόδουλων κομμάτων.

Η εξέλιξη των ιστορικών γεγονότων, στη δεκαετία του 1820, δικαίωσε τους εκπροσώπους του νεοελληνικού διαφωτισμού, που εκτιμούσαν ότι η φιλαρχία και ο πολιτικός αμοραλισμός καθιστούν, συνήθως, τα εθνικά ιδανικά και τις λαϊκές διεκδικήσεις των Ελλήνων εύκολη λεία των τιμητών της διεθνούς νομιμότητας και προστασίας.